

Αλεξάντρ Μπογκντάνοφ

Η προλεταριακή κουλτούρα ως τεχνούργημα

γράφουν οι ΣΠΥΡΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΣ*, ΗΡΩ ΜΑΝΔΗΛΑΡΑ**

Μια έντονη συζήτηση έλαβε χώρα στη Ρωσία την περίοδο που ακολούθησε την αποτυχία της επανάστασης του 1905 σχετικά με τη δυνατότητα διαμόρφωσης μιας νέας, εξολοκλήρου αντιθετικής προς την αστική, προλεταριακής κουλτούρας· συζήτηση που έμελλε να αναπτυχθεί περαιτέρω και να κορυφωθεί μετά την κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους. Σε αυτή τη διαμάχη, στην οποία συμμετείχαν οι ηγετικές φυσιογνωμίες τόσο των μπολσεβίκων όσο και του κινήματος της Προλετκούλτ, κεντρικό ρόλο διαδραμάτισε ο Αλεξάντρ Μπογκντάνοφ, καθώς υπήρξε ο εισηγητής της έννοιας της προλεταριακής κουλτούρας και ο βασικός υποστηρικτής της αναγκαιότητας καλλιέργειάς της για τη μετάβαση στο σοσιαλισμό.

Ο Α. Μπογκντάνοφ (Α. Bogdanov) υιοθετεί εξαρχής μια επιφυλακτική στάση απέναντι στην Οκτωβριανή Επανάσταση, θεωρώντας ότι η εργατική τάξη της Ρωσίας την περίοδο που οι μπολσεβίκοι καταλαμβάνουν τα Χειμερινά Ανάκτορα είναι ανίκανη να φέρει σε πέρας τα ορ-

γανωτικά καθήκοντα του σοσιαλισμού, να οικοδομήσει τη σοσιαλιστική κοινωνία, αφού δεν είχε συγκροτήσει εκ των προτέρων τη δική της ανεξάρτητη κουλτούρα. Ως εκ τούτου, προσδίδει στην Οκτωβριανή Επανάσταση αστικο-δημοκρατικό χαρακτήρα και εκτιμά ότι η πραγματοποίηση των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων που δεν κατάφερε ή δεν θέλησε να υλοποιήσει η ρωσική αστική τάξη θα εξασφαλίσει ευνοϊκότερες πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες για το προλεταριάτο προκειμένου να διαμορ-

* Υπ. διδάκτορας Παντείου
Πανεπιστημίου, συνθέτης

** Υπ. διδάκτορας ΑΣΚΤ, αρχιτέκτων
μηχανικός, γλύπτης

φώσει τη δική του ανεξάρτητη κουλτούρα, το δικό του σύστημα σκέψης, με βάση το οποίο θα καταφέρει να οργανώσει τη ζωή και την κοινωνία.

Στην έλλειψη ενός τέτοιου συστήματος σκέψης αποδίδει ο Μπογκντάνοφ όχι μόνο την αδυναμία του προλεταριάτου της Ρωσίας να οδηγήσει την κοινωνία στο σοσιαλισμό, αλλά και σε προγενέστερα γεγονότα, όπως την ήττα της επανάστασης του 1905 και την κατάρρευση της Β' Διεθνούς μετά το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Όταν ξέσπασε ο πόλεμος, γράφει ο Μπογκντάνοφ,

«[...] αποκαλύφθηκε αμέσως η αδυναμία των νέων φύτρων της κουλτούρας, η ανικανότητά τους να διαδραματίσουν έναν ανεξάρτητο ρόλο. Η παλιά αστική-κρατική κουλτούρα κέρδισε σχεδόν χωρίς αντίπαλο, ενώνοντας τις δυνάμεις της κάτω από εθνικο-πατριωτικά συνθήματα. Ο διεθνισμός της εργατικής τάξης αποσυντέθηκε μεριμιάς γιατί υπήρχε μόνο ως αίσθημα ή διάθεση των μαζών. [Η εργατική τάξη] θα μπορούσε να είναι μια πραγματικά υπολογίσιμη δύναμη με την προϋπόθεση ότι θα αποτελούσε την ενσάρκωση μιας ανεξάρτητης και συνεκτικής ταξικής κουλτούρας».

(White, 2013)

Με άλλα λόγια, η έλλειψη μιας καθολικής επιστημονικής, πολιτιστικής και σοσιαλιστικής *διαπαιδαγώγησης της εργατικής τάξης*, επέτρεψε την επικράτηση των *«αστικά επεξεργασμένων μορφών σκέψης πάνω στην εμπειρία του προλεταριάτου»* (Μπογκντάνοφ στο Rowley, 2017: 307). Το γεγονός ότι το προλεταριάτο δεν είχε ακόμη αναπτύξει τη δική του κουλτούρα είχε ως συνέπεια να είναι ευάλωτο στο αστικό πνεύμα και η αστική ιδεολογία να επηρεάσει τις επιλογές και την πράξη του, με αποτέλεσμα ο εθνικισμός να κυριαρχήσει στις γραμμές του αμέσως μετά την έκρηξη του πολέμου. Έτσι, όταν η εργατική τάξη βρέθηκε ενώπιος ενωπίω με ένα δύσκολο και σχεδόν άνευ προηγουμένου ζήτημα, όπως αυτό μιας παγκόσμιας πο-

λεμικής σύρραξης, υιοθέτησε την οπτική της αστικής τάξης, *υπέταξε δηλαδή τον εαυτό της σε μια ξένη λύση*, επειδή δεν διέθετε μια καθολική και ενιαία κουλτούρα, η οποία θα της επέτρεπε να αντιμετωπίσει την έκρηξη του πολέμου στη βάση των δικών της συμφερόντων και ιδανικών. Ομοίως, η αποτυχία της επανάστασης του 1905 αποδίδεται στην απουσία μιας ιδεολογικο-πολιτιστικής επανάστασης πριν από την πολιτική, τεκμηριώνοντας την αναγκαιότητά της μέσω του παραλληλισμού της με το κίνημα του Διαφωτισμού, το οποίο, σύμφωνα με τον Μπογκντάνοφ, είχε προλειάνει το έδαφος για την έλευση της Γαλλικής Επανάστασης. Συνεπώς, αυτά τα πλήγματα, που υπέστη η εργατική τάξη, αποδίδονται από τον Μπογκντάνοφ, σε οργανικές της ανεπάρκειες, δηλαδή στην αδυναμία της να συγκροτήσει ένα δικό της σύστημα σκέψης, γεγονός που επέφερε την πολιτιστική-πνευματική εξάρτηση και υποταγή της στην αστική κουλτούρα.

Για να καταστεί ικανό το προλεταριάτο να ξεπεράσει τις οργανικές του αδυναμίες και να οικοδομήσει τη νέα σοσιαλιστική κοινωνία οφείλει να διαμορφώσει κατά τη διάρκεια της *ασυμβίβαστης* πάλης του με την αστική τάξη μια δική του κουλτούρα, μια κουλτούρα διακριτή και ανεξάρτητη από την αστική. Η σύσταση δηλαδή της προλεταριακής κουλτούρας συνιστά για τον Μπογκντάνοφ απαραίτητη προϋπόθεση για το ξεπέρασμα της αστικής κοινωνίας. Μόνο αν το προλεταριάτο κατορθώσει να συγκροτήσει τη δική του κουλτούρα είναι εφικτό το πέρασμα στο σοσιαλισμό. Έτσι, στη σκέψη του Μπογκντάνοφ, η συγκρότηση της προλεταριακής κουλτούρας αποτελεί το μέσο και το σκοπό της σοσιαλιστικής επανάστασης· μέσο για την μετάβαση στον σοσιαλισμό αλλά και σκοπό, αφού η ανάπτυξη της προλεταριακής κουλτούρας αποτελεί την ουσία του σοσιαλισμού ή, με άλλα λόγια, η κουλτούρα αποτελεί την πηγή αλλά και το τέλος της επαναστατικής αλλαγής και ως εκ τούτου κάθε άλλη πτυχή της επαναστατικής διαδικασίας υπάγεται σε αυτήν.

Η συνείδηση ως κατασκευαστική αρχή της πραγματικότητας

I. Η προτεραιότητα και η καθοριστικότητα, που αποδίδει ο Μπογκντάνοφ στην πολιτιστική έναντι της πολιτικής επανάστασης, εδράζεται στο φιλοσοφικό του σύστημα και ιδίως στη γνωσιοθεωρία του. Σύμφωνα με αυτή, η αντικειμενική πραγματικότητα παρουσιάζεται αρχικά στον άνθρωπο με τη μορφή του *στοιχειώδους χάους*, δηλαδή ως «*ένας ακανόνιστος χείμαρρος από αισθήματα, εντυπώσεις, συγκινήσεις*» (Ιλιένκοφ, 1988: 73), τα οποία ο ίδιος καλείται μέσω της πνευματικής του εργασίας να οργανώσει, να τα μετατρέψει σε μία εύτακτη πραγματικότητα. Μόνο από αυτά τα εμπειρικά δεδομένα (αισθήματα, εντυπώσεις, συγκινήσεις) δύναται ο άνθρωπος να σχηματίσει τη *συνολική εικόνα του κόσμου*, με την προϋπόθεση όμως ότι αυτά θα συνδεθούν μεταξύ τους και θα ενοποιηθούν στη βάση κάποιων γενικών *a priori* αρχών ή νόμων. Έτσι, η ανθρωπότητα κατά τη διάρκεια της πάλης της με τον χαώδη χαρακτήρα της εμπειρίας, σταδιακά τον δαμάζει, τον ελέγχει, τον κυριεύει, *οργανώνει βήμα το βήμα το σύμπαν* στη βάση κάποιων *a priori* αρχών χρησιμοποιώντας τρία οργανωτικά εργαλεία: (α) την ομιλία, η οποία καθιστά δυνατή τη συνεργασία των ανθρώπων, (β) την ιδέα, η οποία συντονίζει τις ανθρώπινες προσπάθειες και (γ) τη θέσπιση κοινωνικών κανόνων, οι οποίοι ρυθμίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις (Bogdanov, 1984: 1-3). Από τη μία, λοιπόν, υπάρχει ο *αρχέγονος χαοτικός κόσμος* της εμπειρίας και από την άλλη η αρχή της οργάνωσης, η *συλλογική συνείδηση*, η οποία επιδιώκει να διαχειριστεί το αρχικό χάος, να το θέσει σε τάξη και ως εκ τούτου να δημιουργήσει την ίδια την πραγματικότητα· η συνείδηση, δηλαδή, διευθετώντας τον κόσμο μετατρέπεται σε δημιουργό του. Έτσι, η *συλλογική συνείδηση*, το γνωστικό σύστημα οργάνωσης, όπως την ορίζει ο Μπογκντάνοφ, αποτελεί μια κατασκευαστική μέθοδο, μια καθοδηγητική αρχή, η οποία ενοποιώντας την εμπειρία του ανθρώπου σε ένα

καθολικό και ενιαίο σύστημα, το οποίο ονομάζεται *τεκτολογία* (από την αρχαιοελληνική λέξη τέκτων=κατασκευαστής), διαμορφώνει μέσω αυτού τον καθαυτό κόσμο, κατασκευάζει την αντικειμενική πραγματικότητα· ή αλλιώς, η ανθρωπότητα νοούμενη ως συλλογική συνείδηση, κατά τη διαδικασία της οργάνωσης του χαοτικού χαρακτήρα της φύσης στη βάση των *a priori* οργανωτικών αρχών, δημιουργεί τον πραγματικό κόσμο.

Εν γένει, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι, όπως στη γνωσιοθεωρία του Ι. Καντ (I. Kant), το ακατάστατο υλικό των αισθήσεων οργανώνεται, αποκτά τάξη και ενότητα μέσω των *a priori* εποπειών και εννοιών του Λόγου, έτσι και στη γνωσιοθεωρία του Μπογκντάνοφ η ενοποίηση της ανθρώπινης εμπειρίας ή αλλιώς η οργάνωση της πραγματικότητας συντελείται στη βάση των *a priori* αρχών της συνείδησης. Όπως ο Καθαρός Λόγος στον Καντ αποτελεί μια ρυθμιστική αρχή μέσω της οποίας αποδίδεται ενότητα τόσο στον κόσμο των αισθήσεων όσο και στα ενεργήματα της νόησης, έτσι και η συνείδηση στον Μπογκντάνοφ αποτελεί μια οργανωτική και ενοποιητική αρχή της ανθρώπινης εμπειρίας, μια αρχή που διευθετεί τον χαώδη χαρακτήρα του πραγματικού. Όμως, ο Μπογκντάνοφ, σε αντίθεση με τον Καντ, ισχυρίζεται ότι ο ρόλος της συνείδησης δεν περιορίζεται μόνο στην οργάνωση της ανθρώπινης εμπειρίας, αλλά επεκτείνεται μέσω αυτής της οργάνωσης στη συγκρότηση της καθαυτό πραγματικότητας, με αποτέλεσμα η πραγματικότητα να παρουσιάζεται ως προϊόν των οργανωτικών δυνατοτήτων και διαδικασιών της συνείδησης, οι δε νόμοι που την διέπουν να συνιστούν επίσης παράγωγα της νόησης. Με άλλα λόγια, ο Μπογκντάνοφ αποδεχόμενος τον καντιανό ορισμό περί της κατασκευής, σύμφωνα με τον οποίο: «κατασκευάζει μια έννοια σημαίνει εκθέτει *a priori* την αντιστοιχούσα εις την έννοια αυτή εποπτεία» (Καντ, 2006: 362), τον εφαρμόζει όχι μόνο στο πεδίο των εννοιών, αλλά και σε εκείνο της καθαυτό πραγματικότητας, θεωρώντας ότι η πραγματικότητα συκροτείται *a priori* στη βάση της αντιστοι-

χούσας σε αυτήν ιδέα. Θεωρεί δηλαδή ότι ο ρόλος της συνείδησης συνίσταται στη σύνθεση της πραγματικότητας στη βάση κάποιων *a priori* ιδεών ή αρχών, με αποτέλεσμα, από τη μία, να ανάγει την πραγματικότητα «στο πεδίο της κατασκευής, φαντασιακά και συμβολικά συγκροτημένης» (Σταυρακάκης, 1996: 150) και, από την άλλη, να απορρίπτει ως ανορθολογικό, ως κάτι που δεν μπορεί να γνωσθεί, οτιδήποτε βρίσκεται πέραν αυτής της κατασκευής· απορρίπτει δηλαδή το υλικό υπόστρωμα της ιστορίας, την καθαυτό πραγματικότητα.

Στην ουσία, ο Μπογκντάνοφ υποστηρίζει ότι ο Λόγος δεν αποτελεί αποκλειστικά και μόνο μια ρυθμιστική αρχή των ενεργημάτων της νόησης, όπως διατείνεται ο Καντ, αλλά και τη διαμορφωτική αρχή της ίδιας της πραγματικότητας. Με αυτή την έννοια, όπως σημειώνει ο Λένιν στην περίφημη κριτική του στον εμπειριοκριτικισμό, ο Μπογκντάνοφ διαπνέεται από τον υποκειμενικό ιδεαλισμό του Γ. Φίχτε (J. G. Fichte), σύμφωνα με τον οποίο το Εγώ είναι αυτό που διαμορφώνει την καθαυτό πραγματικότητα και η πραγματικότητα με τη σειρά της θεμελιώνει τη δική της ύπαρξη στα όρια του Εγώ, στα όρια της ατομικής συνείδησης¹, με αποτέλεσμα το μη Εγώ, ο αντικειμενικός κόσμος, όχι μόνο να χάνει την προτεραιότητά του έναντι του κόσμου του πνεύματος αλλά να μετατρέπεται σε μια προβολή, σε μια κατασκευή της υποκειμενικής συνείδησης ή με τα λόγια του Λουκά, του θεατρικού ήρωα του Μ. Γκόρκι (M. Gorky): «αν πιστεύεις [κάτι], υπάρχει· αν δεν πιστεύεις, δεν υπάρχει. Ότι πιστεύεις, αυτό υπάρχει» (Γκόρκι, 2008: 98).²

Εφόσον, λοιπόν, η πραγματικότητα κατασκευάζεται μέσω των οργανωτικών λειτουργιών της συνείδησης, οι νόμοι που την καθορίζουν δεν έχουν ύπαρξη

ανεξάρτητη από το υποκείμενο της γνώσης και ως εκ τούτου εκλείπει η πέρα και έξω από την υποκειμενική πρόσληψη της πραγματικότητας αλήθεια³ ή, με άλλα λόγια, από τη στιγμή που δεν υπάρχει ένας καθαυτό κόσμος ανεξάρτητος από το υποκείμενο της γνώσης που να προσφέρει το κριτήριο ορθότητάς της, δεν μπορεί να υπάρξει αντικειμενική αλήθεια. Αντ'αυτού, ο Μπογκντάνοφ ισχυρίζεται ότι η αντικειμενικότητα της αλήθειας έγκειται στο γεγονός ότι κάτι ισχύει «όχι για μένα ατομικά, αλλά για όλους και ότι έχει για τον καθένα προσωπικά ένα συγκεκριμένο νόημα, το ίδιο, πιστεύω, με αυτό που έχει για μένα» (Rowley, 1996). Δηλαδή, ως αντικειμενική αλήθεια αναγιγνώσκει, σε αντιστοιχία με την καντιανή καλαισθητική κρίση, ότι αποτελεί κοινή αντίληψη στη συνείδηση της κοινωνίας, ότι έχει την ίδια σημασία και το ίδιο νόημα για όλους τους ανθρώπους, ότι επιβεβαιώνεται μέσω της *συναίνεσης των άλλων*, ότι *θεωρείται έγκυρο για τον καθένα* (Καντ, 2004: 127). «Εφόσον δηλαδή οι κρίνοντες προβαίνουν σε αφαίρεση από απλώς ατομικούς ή ιδιωτικούς όρους και μετέχουν μιας κοινής αίσθησης, οι κρίσεις τους δεν έχουν την απλώς υποκειμενική ισχύ» (Ανδρουλιδάκης στο Καντ, 2004:47), αλλά την ξεπερνούν και αποκτούν καθολική ισχύ (συλλογική συνείδηση).

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο Μπογκντάνοφ, αποδεχόμενος τη γνωσιοθεωρία του υποκειμενικού ιδεαλισμού, υποστηρίζει ότι το πνεύμα, η συνείδηση, οργανώνει στη βάση κάποιων *a priori* αρχών την πραγματικότητα, τη διατάσσει και ως εκ τούτου την κατασκευάζει. Δηλαδή, ο Μπογκντάνοφ δεν διαχωρίζει μόνο τη συνείδηση από την αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά θεωρεί επιπροσθέτως ότι η πρώτη καθορίζει και διαμορφώνει τη δεύτερη, αφού η συνείδηση παρουσιάζεται ως μια οργανωτική αρχή που εφαρμόζεται στα πράγματα, τα διευθετεί ανάλογα με τις αρχές που την διέπουν και έτσι τα κατασκευάζει· τους προσδίδει κοινωνική υπόσταση και αλήθεια. Καθώς ο ρόλος της συνείδησης συ-

1. Βέβαια, ο Μπογκντάνοφ αντικαθιστά τη φικτιβική ατομική συνείδηση με τη συλλογική συνείδηση.

2. Ακόμα και την ύλη, υποστηρίζει ο Μπογκντάνοφ, την κατασκευάζει ο άνθρωπος πρώτα θεωρητικά και στη συνέχεια πρακτικά (Μπογκντάνοφ, 1999:17).

νίσταται στην οργάνωση και στην κατασκευή της πραγματικότητας και όχι στη σύλληψη της ουσίας της, η γνώση του πραγματικού, της καθαυτό πραγματικότητας, αποτελεί για τον Μπογκντάνοφ μια κατηγορία άνευ περιεχομένου και η διερεύνησή της μια ψευδή υπόθεση, με αποτέλεσμα ο υλισμός να απορρίπτεται ως μεταφυσική θεωρία, ως μια θεωρία που αποδέχεται ότι υπάρχει κάτι, στην προκειμένη περίπτωση η ύλη, πέρα και έξω από την ανθρώπινη ύπαρξη και συνείδηση. Επί της ουσίας, ο Μπογκντάνοφ, προκειμένου να αποδώσει στη συνείδηση έναν πιο ενεργό ρόλο από εκείνον που της απέδιδαν οι σημαίνοντες θεωρητικοί της Β' Διεθνούς Κ. Κάουτσκι (Κ. Kautsky) και Γκ. Πλεχάνοφ (G. Plekhanov), οι οποίοι παρουσίαζαν τη συνείδηση σαν μια ευθεία, αδιαμεσολάβητη αντανάκλαση της πραγματικότητας· προσπαθώντας δηλαδή να αντιταχτεί «στον μηχανιστικό υλισμό του Κάουτσκι και του Πλεχάνοφ και στην οπορτουνοιστική τακτική τους, οδηγείται στην αποθέωση της βούλησης και της συνείδησης κι ως εκ τούτου απομακρύνεται από τον υλισμό» (Λιφσιτς).

II. Η ιστορία της ανθρωπότητας παρουσιάζεται από τον Μπογκντάνοφ ως η λογική διαδικασία ανάπτυξης των οργανωτικών της ικανοτήτων, ως η πορεία εξέλιξης των διανοητικών συστημάτων οργάνωσης της πραγματικότητας, δηλαδή των ιδεών της, η οποία συντελείται στη βάση της δαρβινικής θεωρίας της φυσικής επιλογής, αφού σύμφωνα με τον ίδιο διατηρούνται και επικρατούν εκείνα τα γνωστικά συστήματα οργάνωσης που ανταποκρίνονται καλύτερα και προσαρμόζονται ευκολότερα στην αρχή της *ισορροπίας*. Ως σκοπός της ανθρώπινης οργανωτικής δραστηριότητας τίθεται από τον Μπογκντάνοφ η συγκρότηση ενός ισορροπημένου και σταθερού συστήματος σκέψης μέσω της άμβλυσης της πάλης των αντιθέτων και του αποκλεισμού των ποιοτικών αλμάτων, ή αλλιώς η διαμόρφωση ενός συστήματος, του οποίου τα μέρη βρίσκονται σε συμφωνία και συμφιλίωση, δεν διέπο-

νται δηλαδή από την αρχή της αντίθεσης και του ανταγωνισμού. Σύμφωνα με την αρχή της ισορροπίας, η οποία αποτελεί τη βασική φιλοσοφική κατηγορία της σκέψης του Μπογκντάνοφ,

«[...] ολόκληρο το ατέλειωτο σύμπαν τείνει προς την ισορροπία, η ιστορία της ανθρωπότητας, η ιστορία των κοινωνικών οργανισμών (των λαών, των χωρών, των κρατών και των πολιτισμών) κατευθύνεται προς τα εκεί, διψάει για ισορροπία... [για εκείνη την κατάσταση] όπου οι δύο αντίθετες δυνάμεις έχουν εξαντληθεί και έτσι έχουν σταματήσει να συμπιέζουν ή να διαιρούν το ιδανικό σώμα».

(Ιλιένκοφ, 1988: 62,64)

Επομένως, κάθε τάξη για να μπορέσει να γίνει κυρίαρχη οφείλει να δημιουργήσει ένα καινούργιο σύστημα που θα οργανώνει την πραγματικότητα με έναν πιο αρμονικό και ισορροπημένο τρόπο. Όπως, λοιπόν, η αστική τάξη επικράτησε και αντικατέστησε την παλιά αριστοκρατία, επειδή δημιούργησε μια κοσμοθεωρία καθοριζόμενη σε μεγαλύτερο βαθμό από την αρχή της ισορροπίας και συνεπώς ένα πιο αρμονικό κοινωνικό σύστημα, έτσι και το προλεταριάτο θα καταφέρει

να οικοδομήσει τη σοσιαλιστική κοινωνία μόνο όταν δημιουργήσει ένα ανώτερο υπό το πρίσμα της αρχής της ισοροπίας γνωστικό σύστημα οργάνωσης (κουλτούρα)· ανώτερο γιατί –σε αντίθεση με το αστικό, το οποίο διατελώντας υπό εσωτερικές και εξωτερικές αντιφάσεις, είναι πολυσύνθετο, κατατεμαχισμένο και γι’ αυτό ακατάλληλο για την εκπλήρωση του «μεγαλειώδους καθήκοντος... την τριπλή οργάνωση των πραγμάτων, των ανθρώπων και των ιδεών» (Bogdanov στο Poustilnik, 2016: 9)– υπερβαίνει την αποσπασματικότητα και την αντιφατικότητα της αστικής κουλτούρας, προσαρμόζεται καλύτερα στην επιθυμία του ανθρώπου για αρμονία και ενότητα, δημιουργώντας μια πιο ισοροπημένη πραγματικότητα. Βέβαια, η αρχή της ισοροπίας βρίσκει την πλήρη εφαρμογή της και οργανώνει απόλυτα την πραγματικότητα μόνο στο πλαίσιο της πανανθρώπινης κουλτούρας της αταξικής κοινωνίας.

Οπότε, κομβικό στοιχείο για τη μετάβαση στο σοσιαλισμό δεν αποτελεί η κατοχή των μέσων παραγωγής, αλλά η κατοχή των μέσων της γνώσης, του γνωστικού συστήματος οργάνωσης της πραγματικότητας. Δηλαδή, η μετάβαση στο σοσιαλισμό δεν προϋποθέτει την απαλλοτρίωση των μέσων παραγωγής, αλλά τη διαμόρφωση μιας νέας προλεταριακής κουλτούρας συγκροτούμενης από πιο ενοποιημένα και εξισοροπητικά συστήματα οργάνωσης της ανθρώπινης εμπειρίας, διά των οποίων θα επιτευχθεί μια αρμονικότερη πραγματικότητα. Από την κρισιμότητα που αποδίδει ο Μπογκνάνοφ στην κατοχή των μέσων της γνώσης προκύπτει ο τρόπος με τον οποίο διακρίνει τις κοινωνικές τάξεις: στην παραγωγική διαδικασία υπάρχουν, από τη μία, αυτοί που οργανώνουν, οι διευθυντές, και από την άλλη, αυτοί που εφαρμόζουν, οι διευθυνόμενοι· από τη μία, αυτοί που κατέχουν τη γνώση και από την άλλη αυτοί που υπόκεινται στις οργανωτικές ικανότητες των πρώτων. Οι τάξεις δηλαδή συγκροτούνται στη βάση της οικειοποίησης των οργανωτικών συστημάτων της γνώσης και άρα της πρόσβασής τους στον τρόπο κατασκευής της πραγματικότητας.

Η προλεταριακή κουλτούρα ως μήτρα του σοσιαλισμού

1. Η κουλτούρα αποτελεί το ανώτερο γνωστικό οργανωτικό σύστημα, τη σημαντικότερη μορφή συστηματοποίησης της ανθρώπινης εμπειρίας και κατ’επέκταση τον κρισιμότερο παράγοντα διευθέτησης της πραγματικότητας. Ως εκ τούτου, κάθε τάξη επιθυμεί να διαμορφώσει τη δική της κουλτούρα και με βάση αυτή να διατάξει τον κόσμο. Ταυτόχρονα, η κουλτούρα συνιστά ένα μέσο κοινωνικής αναγνώρισης μιας τάξης και ένα σημάδι της πολιτικής της ωριμότητας και αυτονομίας, πράγμα που σημαίνει ότι το προλεταριάτο, αν θέλει να καταστεί μια αυτόνομη πολιτική δύναμη, ικανή να αμφισβητήσει την αστική πραγματικότητα και να κατασκευάσει μια νέα με γνώμονα τα ιδανικά της, οφείλει να συγκροτήσει τη δική της κουλτούρα. Η κουλτούρα ως γνωστικό σύστημα οργάνωσης δύναται να βοηθήσει το προλεταριάτο να ενοποιήσει τις ιδέες του, επιστημονικές, φιλοσοφικές και καλλιτεχνικές, σε ένα αρμονικό σύνολο, να διαμορφώσει δηλαδή μια νέα συνεκτικότερη συνείδηση, τη σοσιαλιστική, και συνεπώς να διαρθρώσει την κοινωνική ζωή στη βάση αυτής της συνείδησης. Σε αυτό το πλαίσιο, η καλλιέργεια και η ανάπτυξη της προλεταριακής επιστήμης, φιλοσοφίας και τέχνης στη βάση των *a priori* αρχών της προλεταριακής κουλτούρας αποτελεί αδιαμφισβήτητη προϋπόθεση για τη μετάβαση στο σοσιαλισμό, αφού μόνο με αυτό τον τρόπο μπορεί το προλεταριάτο να οργανώσει, να κατασκευάσει τον καθαυτό κόσμο σύμφωνα με τις αρχές του σοσιαλισμού ή αντίστροφα το πέρασμα στον σοσιαλισμό απαιτεί τη διαμόρφωση μιας κουλτούρας «αναπτυσσόμενης από τη σκοπιά της εργατικής τάξης, η οποία θα καταστήσει το προλεταριάτο ικανό να πραγματοποιήσει τους σκοπούς του, μιας κουλτούρας που θα οργανώνει τις [νοητικές] δυνάμεις του για την τελική νίκη του κοινοτισμού» (Paul, 1921: 95), μιας κουλτούρας που θα διατάξει την κοινωνική ζωή σύμφωνα με τα σο-

σιαλιστικά ιδανικά και προτάγματα. Το καθήκον, λοιπόν, που αναθέτει ο Μπογκντάνοφ στην εργατική τάξη είναι η εκβάθρων αναθεώρηση από τη σκοπιά του προλεταριάτου της αστικής κουλτούρας, η επί της αρχής απόρριψη τόσο του περιεχομένου όσο και της μορφής της και η επεξεργασία, η διαμόρφωση και η διάδοση μιας νέας προλεταριακής κουλτούρας (Bogdanov, 1918), η οποία θα έχει ως στόχο την οργάνωση της πραγματικότητας στο πλαίσιο των δικών της παραδοχών.

Σύμφωνα με τον Μπογκντάνοφ, οι κύριες καθοδηγητικές αρχές στη βάση των οποίων οφείλει να συγκροτηθεί η προλεταριακή κουλτούρα είναι: (α) η ανάδειξη της σημασίας της συλλογικότητας και η συνεπαγόμενη καταπολέμηση του ατομικισμού, μέσω της οποίας η εργατική τάξη θα πετύχει την ενοποίηση της εργασίας, (β) η αρχή της ισορροπίας και το ξεπέρασμα των αντιφάσεων και των ανταγωνισμών που διέπουν το αστικό πνεύμα, μέσω της οποίας θα αποδοθεί ενότητα και καθολικότητα στη νέα κουλτούρα και (γ) η απλότητα ή, με τα λόγια του Μπογκντάνοφ, ο *μονισμός*, δηλαδή η παραγωγή της γνώσης του προλεταριάτου από τις ελάχιστες δυνατές αρχές, μέσω του οποίου το προλεταριάτο καθίσταται ικανό να οικειοποιηθεί και να κατανοήσει αυτή τη γνώση στο σύνολό της. Από την άλλη, η απόρριψη της ατομικής διοικησίας, η αναγνώριση της σημασίας της εργασίας, η αντικατάσταση «των φετιχισμών από το βασίλειο της επιστήμης, δηλαδή η κάθαρση της γνώσης και η χειραφέτηση του μυαλού από το μυστικισμό και τη μεταφυσική, [...] η αμφισβήτηση όλων των καταναγκασμών όπως και του κράτους» (Sochor, 1988: 132), η αλληλοτροφοδότηση ατομικότητας-συλλογικότητας, η αμφισβήτηση κάθε αιώνιας αλήθειας και απόλυτου κανόνα, η απόρριψη κάθε συμβιβασμού που θα απομακρύνει το προλεταριάτο από την επίτευξη του τελικού του σκοπού, αποτελούν δευτερεύουσες αρχές της προλεταριακής κουλτούρας. Οπότε, η κουλτούρα της εργατικής τάξης, ισχυρίζεται ο Μπογκντάνοφ, λόγω της ανάπτυξής της στη βάση

των παραπάνω αρχών είναι εκ γενετής ανώτερη, πληρέστερη και καθολικότερη από την αστική, προσαρμοστικότερη στις υλικές και πνευματικές ανάγκες των ανθρώπων, ιδίως των διευθυνόμενων, και από τη στιγμή που η ιστορία του κόσμου γίνεται αντιληπτή ως η ιστορία της εξέλιξης των ιδεών, η οποία κατευθύνεται από τις πιο αποσπασματικές μορφές της προς τις πιο ενοποιημένες, η προλεταριακή κουλτούρα ως η καθολικότερη δυνατή ταξική κουλτούρα θα αντικαταστήσει αναπόφευκτα την αστική.

Κρίσιμο βήμα για τη συγκρότηση της προλεταριακής κουλτούρας, όπως υποστηρίζει ο Μπογκντάνοφ, συνιστά η δημιουργία, κατά αναλογία της *Εγκυκλοπαίδειας* των Ντιντερό (D. Diderot) και Ντ' Αλαμπέρ (J. B. d'Alembert), μιας *Νέας Εγκυκλοπαίδειας*, η οποία θα αναλάβει το ρόλο να στοιχειοθετήσει τις προαναφερθείσες βασικές αρχές από τις οποίες πηγάζει η γνώση του προλεταριάτου, να ενοποιήσει αυτή τη γνώση σε ένα ενιαίο όλον, αλλά και να τη διαδώσει με *απλό και λαϊκό τρόπο*. Όπως δηλαδή η αστική τάξη επεξεργάστηκε την κοσμοθεώρησή της, «δημιούργησε και υιοθέτησε τη δική της άποψη» (Sochor, 1988: 126) πριν από τη Γαλλική Επανάσταση, κατορθώνοντας να τη συστηματικοποιήσει και να την αποκρυσταλλώσει στην μορφή της *Εγκυκλοπαίδειας*, έτσι και το προλεταριάτο καλείται πριν αναλάβει τη διεύθυνση της κοινωνίας να συντάξει τη δική του εγκυκλοπαίδεια και να ιδρύσει τα δικά του πανεπιστήμια, τα οποία θα αποτελέσουν θύλακες επεξεργασίας της κουλτούρας του.

Η νέα κουλτούρα, ισχυρίζεται ο Μπογκντάνοφ, οφείλει να περιλαμβάνει τόσο την επιστήμη και τη φιλοσοφία όσο και την καλλιτεχνική δημιουργία. Η παλιά επιστήμη ως όργανο κυριαρχίας και μέσο κατασκευής της πραγματικότητας σύμφωνα με τις επιταγές της αστικής τάξης, όχι μόνο δημιούργησε την αστική πραγματικότητα, αλλά συμβάλει δραστήρια στην αναπαραγωγή της. Επομένως, απέναντι σε αυτή την επιστήμη και στο ρόλο της, το προλεταριάτο οφείλει να αντιτάξει μια δική του, προ-

κειμένου να πετύχει την αναδημιουργία της κοινωνίας στη βάση των αρχών του. Η ανάπτυξη της προλεταριακής επιστήμης δεν αφορά τη συνειδητή εφαρμογή της ήδη αποκτημένης γνώσης, δηλαδή την κριτική αφομοίωση των επιστημονικών κατακτήσεων της ανθρωπότητας, αλλά τη ριζική αναδόμησή της από τη σκοπιά του προλεταριάτου, την ανακάλυψη νέων συστημάτων οργάνωσης της εμπειρίας και ως εκ τούτου της πραγματικότητας. Ιδιαίτον χαρακτηριστικό της προλεταριακής επιστήμης, σε αντιδιαστολή με τον υπερβολικά εξειδικευμένο, πολύπλοκο και αποσπασματικό χαρακτήρα της αστικής επιστήμης, αποτελεί η απλότητα, η κατανοσιμότητα, το ξεπέρασμα της κατακερματισμένης φύσης του αστικού πνεύματος μέσω της ενοποίησης της γνώσης, η διαμόρφωση, σύμφωνα με τον Μπογκντάνοφ, μιας επιστήμης «ασύγκριτα απλούστερης, πιο καλοχτισμένης και πιο ζωντανής» (Μπογκντάνοφ, 2014: 80). Ο ρόλος της οργάνωσης και της ενοποίησης της νέας επιστήμης στη βάση των ελάχιστων αρχών, της δημιουργίας του *μονιστικού* συστήματος σκέψης, ανατίθεται από τον Μπογκντάνοφ στη φιλοσοφία. Η φιλοσοφία είναι αυτή που επωμίζεται το καθήκον της δημιουργίας ενός ενοποιημένου και ενοποιητικού συστήματος σκέψης, το οποίο επιτυγχάνεται μέσω της θεμελίωσής του στις ελάχιστες δυνατές και απλούστερες αρχές.

Ομοίως, η τέχνη αποτελεί «μια οργανωτική μορφή της ζωής μιας τάξης... ένα σημάδι της πολιτικής της ωριμότητας και αυτονομίας» (Soboleva, 2016: 11). Το προλεταριάτο, αν επιθυμεί να μετατραπεί σε μια πολιτικά κυρίαρχη και αυτόνομη κοινωνική τάξη, επιβάλλεται να πλάσει τη δική του τέχνη, μια τέχνη η οποία θα αναδεικνύει και θα καλλιεργεί το αίσθημα της συνεργασίας, της αλληλεγγύης, της αδελφοσύνης, αισθήματα προερχόμενα από τις βασικές αρχές που διέπουν το πνεύμα του προλεταριάτου και τα οποία η τέχνη επεξεργάζεται με αισθητικό τρόπο στο πλαίσιο της προλεταριακής κουλτούρας. Η τέχνη, λοιπόν, κατ'αντιστοιχία με την επιστήμη καλείται να οργανώσει

την ανθρώπινη εμπειρία όχι βέβαια μέσω ιδεών αλλά μέσω εικόνων, πράγμα που μπορεί να πετύχει μόνο αν είναι «απλή στη μορφή και τρομερή στο περιεχόμενο» (Mally, 1990: 146). Έτσι, η τέχνη τόσο σε επίπεδο περιεχομένου όσο και σε επίπεδο μορφής οφείλει να εναρμονίζεται με τις βασικές αρχές της προλεταριακής κουλτούρας· το μόνον περιεχόμενο να εκφράζει τα παραπάνω συναισθήματα, η δε μορφή να είναι απλή και κατανοητή, να εναρμονίζεται δηλαδή με τις αρχές της ισορροπίας και του μονισμού, αποπνέοντας «μια μεγαλοπρεπή ηρεμία, μια ανέφελη αρμονία, ελεύθερη από κάθε ένταση» (Μπογκντάνοφ, 1999: 115).

II. Το γεγονός ότι η αστική κουλτούρα χαρακτηρίζεται από αρχές και ιδέες εξολοκλήρου αντιθετικές προς τα ιδανικά που ευαγγελίζεται η εργατική τάξη έχει ως συνέπεια ο πολιτιστικός κόσμος της αστικής τάξης να φέρει ελάσσονα σημασία για την ανάπτυξη της κουλτούρας του προλεταριάτου. Με άλλα λόγια, ο Μπογκντάνοφ θεωρεί ότι οι αριστοκρατικές αρχές, στη βάση των οποίων δημιουργείται η κουλτούρα της προηγούμενης κυρίαρχης τάξης, είναι ασύμβατες με τις αντίστοιχες της προλεταριακής κουλτούρας, με συνέπεια τα πολιτιστικά δημιουργήματα του παρελθόντος να θεωρούνται ακατάλληλα και επιβαρυντικά για τη νέα κουλτούρα. Υπό αυτή την έννοια, ο Μπογκντάνοφ απορρίπτει την παρελθούσα κουλτούρα ή, ορθότερα, την αναγκαιότητα αφομοίωσής της ως μια διαδικασία κατά την οποία η *κληρονομιά* τείνει να κυριαρχήσει *επί του κληρονόμου*, με αποτέλεσμα ο δεύτερος, υπό το βάρος της, να αδυνατεί να καλλιεργήσει τη δική του κουλτούρα. Βέβαια, ο Μπογκντάνοφ, παρ'όλο που απορρίπτει την κουλτούρα των προγενέστερων πολιτισμών, αναγνωρίζει ότι υποβόσκουν σε αυτή στοιχεία, τα οποία μπορούν να ευθυγραμμιστούν με τις βασικές αρχές της προλεταριακής κουλτούρας· στοιχεία κρυμμένα, που απαιτείται να ερευνηθούν και να καταστούν κτήμα του προλεταριάτου ώστε να μετατραπούν σε χρήσιμο όπλο της εργατικής

κατά Νίτσε (F. Nietzsche) άνευ νοήματος κόσμο, να αντικαταστήσει τον νεκρό νιτσεικό θεό με έναν καινούργιο. Έτσι, μέσω της ιδέας της θεοπλασίας, οι απόψεις του Μπογκντάνοφ, διατυπωμένες κυρίως στη σφαίρα της γνωσιοθεωρίας, επεκτείνονται και εφαρμόζονται στο πεδίο της αισθητικής (Λένιν, 1978: 374).

Όμως, παρά το γεγονός ότι ο Λουνατσάρσκι σε θεωρητικό επίπεδο συμφωνεί με τον Μπογκντάνοφ υποστηρίζοντας ότι η συγκρότηση της προλεταριακής κουλτούρας προηγείται της κατάληψης της πολιτικής εξουσίας, στην πράξη παρακάμπτει αυτή την άποψη και συμπορεύεται με την Οκτωβριανή Επανάσταση. Δηλαδή, ο Λουνατσάρσκι στην πράξη υπερβαίνει την πολιτική απόληξη των φιλοσοφικών παραδοχών του· από τη μία, αναγνωρίζοντας την καθοριστικότητα της κατάληψης της πολιτικής εξουσίας για την πολιτιστική χειραφέτηση του προλεταριάτου και από την άλλη, συμβάλλοντας αντικειμενικά στη διαμόρφωση μιας προλεταριακής κουλτούρας, όχι σύμφωνα με κάποιες α priori αρχές, αλλά στη βάση των πραγματικών αναγκών του προλεταριάτου. Αυτό σημαίνει ότι όλες οι προσπάθειές του ως Επιτρόπου της Διαφώτισης για την πολιτιστική διαπαιδαγώγηση και καλλιέργεια του σοβιετικού λαού δεν υπαγορεύονται από τις φιλοσοφικές του θέσεις, αλλά προσανατολίζονται κυρίως στην αντιμετώπιση των πραγματικών πολιτιστικών αναγκών των εργαζομένων, όπως είναι ο αναλφαβητισμός, η ανύψωση του μορφωτικού τους επιπέδου, η αισθητική και πνευματική τους καλλιέργεια. Με άλλα λόγια, ο Λουνατσάρσκι μέσω της καθημερινής του πρακτικής συνειδητοποιεί τα πραγματικά, τα αντικειμενικά πολιτιστικά προβλήματα που πρέπει να επιλύσει η σοβιετική εξουσία προκειμένου το προλεταριάτο να καταστεί ικανό να διευθύνει την κοινωνία.

Στην ουσία, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι στην περίπτωση του Λουνατσάρσκι, συντελείται ένας κατά τον Ένγκελς *θρίαμβος του ρεαλισμού*, αφού η διάσταση που υπάρχει μεταξύ της πρόθεσης και της πραγμάτωσης, μετα-

ξύ της φιλοσοφικής του σκέψης και της πολιτικής του δράσης, υπερβαίνεται σε τελική ανάλυση μέσω της δράσης του ως Επιτρόπου της Διαφώτισης.

Η ex nihilo προλεταριακή κουλτούρα

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, ότι η άποψη του Μπογκντάνοφ, σύμφωνα με την οποία η συγκρότηση της προλεταριακής κουλτούρας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετάβαση στον σοσιαλισμό, εδράζεται στο γεγονός ότι εφαρμόζει πιστά στη σφαίρα της πολιτικής τις γνωσιοθεωρητικές του απόψεις περί της προτεραιότητας της σκέψης έναντι της ύλης, της συνείδησης έναντι της κοινωνικής ύπαρξης.³ Ο κόσμος της συνείδησης, σύμφωνα με τον Μπογκντάνοφ και τη γνωσιοθεωρία του υποκειμενικού ιδεαλισμού που υιοθετεί, παρουσιάζεται ως αυθύπαρκτος και ως ο κατασκευαστής της αντικειμενικής πραγματικότητας ή αντίστροφα, η καθαυτό πραγματικότητα εμφανίζεται ως προβολή της συνείδησης. Ως εκ τούτου, η συνείδηση όχι μόνο δεν πηγάζει από τον αντιφατικό χαρακτήρα της πραγματικότητας, δεν συνιστά μια αντανάκλασή της, αλλά αντίθετα συγκροτείται στη βάση κάποιων α priori αρχών και παρουσιάζεται ως ο μορφοποιητικός παράγοντας της πραγματικότητας. Οπότε, το προλεταριάτο, προκειμένου να κατασκευάσει τη δική του πραγματικότητα, τη σοσιαλιστι-

3. Ο Μπογκντάνοφ, για να τεκμηριώσει ιστορικά την άποψή του σχετικά με το γεγονός ότι η προλεταριακή κουλτούρα δεν προηγείται απλά του σοσιαλισμού, αλλά αποτελεί και τη μήτρα του, χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τη Γαλλική Επανάσταση, παρουσιάζοντάς την αποκλειστικά και μόνο ως αποκύμα του Διαφωτισμού και υποστηρίζει ότι η μετάβαση στο σοσιαλισμό θα πραγματοποιηθεί με τρόπο πανομοιότυπο με εκείνον του περασμένου από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό· εφαρμόζει δηλαδή μηχανιστικά στην περίπτωση του προλεταριάτου την ανάλυσή του για την πορεία που ακολούθησε η αστική τάξη προκειμένου να γίνει κυρίαρχη.

κή κοινωνία, οφείλει πρώτα να κατακτήσει τις *a priori* αρχές της προλεταριακής συνείδησης ή κουλτούρας και στη συνέχεια να τις αναπτύξει περαιτέρω ώστε να διατάξει την πραγματικότητα στη βάση αυτών. Ο Μπογκντάνοφ, δηλαδή, συνθέτει την προλεταριακή κουλτούρα στη βάση κάποιων αυθαίρετα ορισμένων *a priori* αρχών και αξιών και όχι στη βάση των αντικειμενικών, ιδιαίτερων και διακριτικών χαρακτηριστικών της εργατικής τάξης ως τέτοιας –των πραγματικών αναγκών και δυνατοτήτων της– με αποτέλεσμα η συγκρότησή της να συνιστά, σε αναλογία με την καντιανή καλαισθητική κρίση, μια υποκειμενικού χαρακτήρα συμφωνία, μια υποτιθέμενη κοινή παραδοχή, μια υποκειμενική νοητική κατασκευή με χαρακτήρα *a priori*, η οποία δεν εκφράζει τίποτε άλλο «πέρα το εγώ του δημιουργού της» (Τρότσκι, 2003: 103), τις επιθυμίες και τις ελπίδες του Μπογκντάνοφ. Από τη στιγμή, λοιπόν, που η αναγκαιότητα της προλεταριακής κουλτούρας και κατά συνέπεια του σοσιαλισμού θεμελιώνεται σε κάποιες *a priori* αρχές, τις οποίες ο ίδιος ο Μπογκντάνοφ έχει κατασκευάσει και προβάλλει ως συλλογικά αποδεκτές, και όχι στον αντιφατικό χαρακτήρα του κοινωνικού είναι, θα μπορούσε να του αποδοθεί εκείνος ο αφορισμός που απύθυνε ο Κ. Μαρξ (Κ. Marx) στους αστούς οικονομολόγους της εποχής του, σύμφωνα με τον οποίο, «οι θεωρίες δεν εμφανίζονται στην πραγματικότητα μέσω των βιβλίων, αλλά καταχωρούνται στα βιβλία από την πραγματικότητα» (Lukács, 1973: 81).

Η προλεταριακή κουλτούρα, όπως την εννοεί ο Μπογκντάνοφ, σε αντιστοιχία με το εγγελιανό Απόλυτο Πνεύμα, αναζητά αλλά και βρίσκεται εγγύτερα σε εκείνη τη συνθήκη της νόησης όπου όλες οι αντιφάσεις ισορροπούν μεταξύ τους και εξαλείφονται. Εξάλλου, η εξέλιξη των αντιθέσεων παρουσιάζεται ως η κινητήρια δύναμη της ανθρώπινης ιστορίας και η αρχή της ισορροπίας ως η ουσία της κοινωνικής ύπαρξης. Εμφανίζεται δηλαδή η κουλτούρα του προλεταριάτου όχι ως μια έκφραση της πραγματικής ζωής, των αναγκών, των αγώνων και των επι-

θυμιών της εργατικής τάξης, αλλά ως κομιστής μιας πληρέστερης από εκείνη της αστικής κουλτούρας *επιστημονικής ορθολογικότητας* (Soboleva, 2016: 7), χάριν της οποίας η γνωστική εμπειρία και η οργανωτική πρακτική που χαρακτηρίζουν το αστικό πνεύμα θα αντικατασταθούν από μια πιο ενοποιημένη και ολοποικτική γνώση και έτσι θα επιτευχθεί η μετάβαση στον σοσιαλισμό. Με άλλα λόγια, ο Μπογκντάνοφ αντιλαμβάνεται την προλεταριακή κουλτούρα ως φορέα μιας ορθολογικότερης οργάνωσης της ανθρώπινης πραγματικότητας, στο πλαίσιο της οποίας επιστήμη, φιλοσοφία και τέχνη εμφανίζονται ως ορθολογικά εργαλεία οργάνωσης της ανθρώπινης εμπειρίας και όχι ως μέσα μελέτης και κατανόησης των αντιφάσεων που διέπουν την ενεργό πραγματικότητα, ή αλλιώς, άπτονται αποκλειστικά και μόνο των διεργασιών του πνεύματος και της υποτιθέμενης πορείας του προς την απόλυτη ισορροπία. Έτσι, η ανθρώπινη ιστορία παρουσιάζεται ως η εξέλιξη του πνεύματος προς την απόλυτη ισορροπία, με την προλεταριακή κουλτούρα να αποτελεί το προτελευταίο στάδιό της. Σε αντίθεση όμως με το εγγελιανό πνεύμα, το οποίο κατά την ανάπτυξή του υπερβαίνει διαλεκτικά κάθε προγενέστερο στάδιο μετατρέποντάς το σε στιγμή του, στη σκέψη του Μπογκντάνοφ κάθε νέο στάδιο εξέλιξης της ανθρώπινης κουλτούρας εμφανίζεται να απορρίπτει εξολοκλήρου, να εξαλείφει κάθε προηγούμενο και να επικρατεί ως αποτέλεσμα της καλύτερης προσαρμογής του στη θέρση και στην επιθυμία των ανθρώπων για ισορροπία, να επικρατεί δηλαδή στο πλαίσιο μιας υποκειμενικής και επί της αρχής συμφωνίας περί της ανωτερότητάς του. Έτσι, η εμφάνιση μιας κουλτούρας δεν περιγράφεται ως μια διαδικασία όπου το νέο γεννιέται από το παλιό σαν διαλεκτική του άρνηση, όπου το νέο ενσωματώνει κάποια στοιχεία του παλιού και απορρίπτει άλλα, αλλά ως μια διαδικασία της οποίας η αφετηρία και το τέλος εντοπίζονται στις ιδιαίτερες *a priori* αρχές που θέτει η εκάστοτε τάξη, αρχές διαμετρικά αντίθετες με

εκείνες που συγκροτούσαν τις κουλτούρες των προηγούμενων κυρίαρχων και πολιτιστικά επιτεύγματά τους κρίνονται ακατάλληλα προς ενσωμάτωση στη νέα κουλτούρα. Αυτό σημαίνει ότι ο Μπογκντάνοφ θεωρεί ότι κάθε τάξη μπορεί να δημιουργήσει τη δική της κουλτούρα εκ του μηδενός, χωρίς δηλαδή την κριτική αφομοίωση της κληρονομιάς του παρελθόντος και αντιλαμβάνεται τη δημιουργία της κουλτούρας σαν μια διαδικασία εν κενώ, σαν μια παρθενογένεση.

Εν συνόλω, ο Μπογκντάνοφ δεν συλλαμβάνει την προλεταριακή κουλτούρα ως μια κοσμοθεώρηση, η οποία πηγάζει αντικειμενικά από τις ανάγκες και τις δυνατότητες της εργατικής τάξης, αλλά

αντίθετα ως μια κατασκευή στη βάση κάποιων *a priori* αρχών –θεωρώντας ότι αυτές οι αρχές θα αποτελέσουν τα θεμέλια μιας ορθολογικότερης οργάνωσης της ανθρώπινης πραγματικότητας– με αποτέλεσμα η προλεταριακή κουλτούρα να εμφανίζεται ως ένα ηθικό ιδανικό και μια ηθική επιταγή που θέτει ο Μπογκντάνοφ στο προλεταριάτο. Από τη στιγμή, λοιπόν, που η προλεταριακή κουλτούρα αποτελεί ένα ηθικό δέον, μια υποκειμενική και όχι αντικειμενική αναγκαιότητα, η οποία δεν θεμελιώνεται ούτε στην αντικειμενική κατάσταση του προλεταριάτου ούτε στην κριτική αφομοίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, συνιστά ένα τεχνούργημα, μια *ex nihilo* δημιουργία, μια πολιτιστική και πολιτική ουτοπία. **Τ**

b

- Bogdanov, A.** (1918), *Science and the working class*, ανακτημένο από https://en.wikisource.org/wiki/Science_and_the_Working_Class.
- Boer, R.** (2014), «Religion and Socialism: A. V. Lunacharsky and the God-Builders», *Political Theology*, vol. 15, No. 2, UK: Taylor & Francis.
- Γκόρκι, Μ.** (2008), *Στον βυθό*, Αθήνα: Νεφέλη.
- Ιλιένκοφ, Ε.** (1988), *Η διαλεκτική του Λένιν και η μεταφυσική του θεικισμού*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Kant, I.** (2004), *Κριτική της κριτικής δύναμης*, Αθήνα: Ιδεόγραμμα.
- Καντ, Ι.** (2006), *Κριτική του καθαρού λόγου, Υπερβατική διαλεκτική και υπερβατική μεθοδολογία*, Αθήνα: ιδιωτική έκδοση.
- Kolakowski, L.** (1978), *Main currents of Marxism*, vol. II, Oxford: Clarendon Press.
- Λένιν, Β. Ι.** (1978), «Υλισμός και εμπειροκριτικισμός», στο Β. Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τόμ. 18, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Β. Ι.** (1982), «Τα άμεσα καθήκοντα της σοβιετικής εξουσίας», στο Β. Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τόμ. 36, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Лифшиц, М. А.**, Вместо введения в эстетикy А. В. Луначарского (Αντί εισαγωγής στην *Αισθητική του Λουνατσάρσκι*), ανακτημένο από <http://lunacharsky.newgod.su/lib/ss-tom-7/vmesto-vvedeniya-v-estetiku-av-lunacharskogo>.
- Lukacs, G.** (1973), *Zerstörung der Vernunft*, Band I, Darmstadt, Neuwied: Luchterhand.
- Mally, L.** (1990), *Culture of the future, The Proletkult movement in revolutionary Russia*, Berkeley: University California Press.
- Μπογκντάνοφ, Α.** (1999), *Ο Κόκκινος Πλανήτης*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Μπογκντάνοφ, Α.** (2014), *Ο μηχανικός Μένι*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Σταυρακάκης, Γ.** (1996), «Η κατασκευή της φύσης και η φύση της Κατασκευής» στο συλλογικό, *Περί Κατασκευής, Τοπικά β'*, Αθήνα: Νήσος.
- Paul, M.E., Paul, C.** (1921), *Proletcult*, London: Leonard Parsons.
- Poustilnik, S.** (2016), «A. Bogdanov's tektology: a science of construction», στο Tikka P. (ed.), *Culture as organization in early Soviet thought: Bogdanov, Eisenstein and the Proletkult*. Spherical Book I., Helsinki, Espoo: Tangential Points Publication Series, Aalto University ανακτημένο από <https://bogdanovlibrary.org/>.
- Rowley, D. G.** (1996), «Bogdanov and Lenin: Epistemology and revolution», *Studies in East European Thought*, τχ. 48, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Rowley, D. G.** (2017), *Millenarian Bolshevism 1900 to 1920 - Empiriomonism, God-Building, Proletarian Culture*, New York: Routledge.
- Soboleva, M.** (2016), «The culture as system, the system of culture» στο Tikka, P. (ed.), *Culture as organization in early Soviet thought: Bogdanov, Eisenstein and the Proletkult*, Spherical Book I, Helsinki, Espoo: Tangential Points Publication Series, Aalto University' ανακτημένο από <https://bogdanovlibrary.org/>.
- Sochor, Z. A.** (1988), *Revolution and Culture. The Bogdanov-Lenin Controversy*, Ithaca and London: Cornell University Press.
- Τρότσκι, Λ.** (2003), *Λογοτεχνία και Επανάσταση*, Αθήνα: Παρασκήνιο.
- White, J. D.** (2013), «Alexander Bogdanov's conception of proletarian culture», *Revolutionary Russia*, τεύχ. 26, No. 1. UK: Taylor & Francis.
- Bogdanov, A.** (1984), *Essays in Tektology-The general science of organization*, USA: Intersystems Publications.